DÖVİZ KURU DALGALANMALARININ DIŞ TİCARET FAALİYETLERİNE ETKİSİ: KAYSERİ İLİ ÖRNEĞİ*

Dr. Öğr. Üyesi, Selma Büyükkantarcı Tolgay
ORCID: 0000-0003-0591-7822
sbtolgay@kayseri.edu.tr
Kayseri Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Dış Ticaret Bölümü, Kayseri, Türkiye
Öğrenci Duygu Aydemir
aydemirduygu195@gmail.com
Kayseri Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Dış Ticaret Bölümü, Kayseri, Türkiye

Özet

Döviz kurlarındaki ani dalgalanmalar ve kısa zaman dilimlerinde gerçekleşen oynaklıklar, risk ve belirsizlik ortamını artırarak Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde özellikle ithalat ve ihracat yapan şirketler için maliyet tahminini zorlaştırarak olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Kayseri ilinde ithalat ve ihracat yapan yerli ve yabancı firmalar itibariyle, bu firmaların yapmış oldukları ticari işlemlerde döviz kuru riskine karşı duyarlılıkları ve almış oldukları önlemler incelenmiştir. Yapılan çalışmaların çoğunluğunda ekonometrik analiz yapıldığı tespit edilmiştir. Kayseri'de dış ticaret yapan yerli ve yabancı firmalar için uygulayacağımız anket ile veri toplayarak firmaların yaptıkları dış ticaretin döviz kuru riskinden etkilenmelerinin tespit edilecek olması kullanılacak yöntem açısından literatürdeki diğer çalışmalardan farkını ortaya koyacak hem de belirli bir bölge bazında olmasından dolayı özgünlük taşıyarak literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmada kullanılacak yöntem maliyet açısından en az maliyet gerektiren anket yöntemidir. Literatürde döviz kurunun oynaklığın dış ticarete etkisi üzerine yapılan çalışmalarda il bazında anket yöntemi gerçekleştirerek yapılmadığı gözlemlenmiştir. Çalışma bu hali ile özgünlük taşımaktadır. Çalışmada hem Kayseri Organize Sanayi Bölgesinde hem de Serbest Bölgede dış ticaret yapan 210 firmaya önce çevrimiçi anket gönderilmiş ulaşılamayan firmalarla da yüz yüze görüşülmüştür. Anket sonuçlarından elde edilen bulgular, Kayseri'de dış ticaret yapan firmaların döviz kurlarından genel olarak etkilendikleri görülmüştür. Döviz kurlarının yüksek olması, enerji, finansman ve hammadde maliyetlerinin yükselmesine neden olduğu bildirilmiştir. Firmaların ihracat yapılan bölgelerde belirsizlikleri ve farklı beklentileri mevcuttur, özellikle AB ve Uzakdoğu ülkelerine yönelik ihracatta karışık görüşler hâkimdir. İşletmelerin dış ticarette daha etkin olabilmesi için bu sorunların çözülmesi ve belirsizliklerin azaltılması önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Döviz Kuru, Dış Ticaret, Döviz Kuru Dalgalanmaları, Anket Yöntemi

***Bu çalışma 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı 2023 yılı 1. dönem kapsamında 1919B012311752 numaralı başvuru destek almaya hak kazanmıştır.**

THE EFFECT OF EXCHANGE RATE FLUCTUATIONS ON FOREIGN TRADE ACTIVITIES: THE CASE OF KAYSERI PROVINCE*

Abstract

Sudden fluctuations in exchange rates and volatility occurring in short periods of time increase the risk and uncertainty environment and create negative effects by making cost estimation difficult, especially for companies that import and export in developing countries such as Turkey. The aim of this study is to examine the sensitivity of companies engaged in import and export in Kayseri province to exchange rate risk in their commercial transactions and the precautions they have taken. It has been determined that econometric analysis is used in the majority of the studies conducted. It is thought that the fact that the data will be collected with the survey we will apply to companies engaged in foreign trade in Kayseri and the effects of exchange rate risk on foreign trade of the companies will be determined will reveal the difference from other studies in the literature in terms of the method to be used and will contribute to the literature by being original since it is based on a specific region. The method to be used in the research is the survey method that requires the least cost in terms of cost. It has been observed that the studies conducted on the effect of exchange rate volatility on foreign trade in the literature have not been conducted by conducting a survey method on a provincial basis. The study is original in this way. In the study, an online survey was first sent to 210 firms engaged in foreign trade in both the Kayseri Organized Industrial Zone and the Free Zone, and face-to-face interviews were conducted with firms that could not be reached. The findings obtained from the survey results showed that firms engaged in foreign trade in Kayseri were generally affected by exchange rates. It was reported that high exchange rates caused an increase in energy, financing and raw material costs. Firms have uncertainties and different expectations in the regions where they export, and mixed views prevail, especially in exports to the EU and Far East countries. It is important to solve these problems and reduce uncertainties in order for businesses to be more effective in foreign trade.

Keywords: Exchange Rate, Foreign Trade, Exchange Rate Fluctuations, Survey Method, Simple Regression Analysis

*** This study has been awarded support under the 2209-A University Students Research Projects Support Program, first term of 2023, application number 1919B012311752.**

GİRİŞ

Bir ülkede dış ticareti etkileyen birbirinden farklı birçok faktör bulunmaktadır. Ülkelerin karşılıklı ticaret yaptığı ülkeler ile uluslararası ekonomik ilişkilerin bozulması farklı sektörlerde veya ülkelerin gelişmişlik seviyesine göre değişmektedir. Özellikle ithalat ve ihracattaki arz ve talebe göre bu farklılıklar belirlenmektedir. Ülkelerin gelir düzeyleri, göreli fiyatlar, faiz oranları, ülkenin yaşadığı ekonomik krizler, teknolojik farklılıklar dış ticareti etkileyen faktörler olarak sayılabilir. Bunlardan başka dış ticareti etkileyen en önemli faktör olarak döviz kurları ve döviz kurlarının belirsizliği sayılabilir (Yücel, 2006:49).

Döviz kurlarındaki dalgalanmalar ve oynaklıklar, risk ve belirsizliği artırarak Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde dış ticaret üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Döviz kuru oynaklığı uygulanan döviz kuru sisteminden kaynaklı olabilmekte ve ihracat ile ithalat üzerinde artırıcı veya azaltıcı etkiler yaratabilmektedir (Özkul ve Öztürk, 2019:1071). Döviz kurunun artması veya azalması İhracatçı açısından; ihraç edeceği mal veya hizmetten sağlayacağı kazancı, ithalatçı açısından ise ithal edeceği mal veya hizmete ne kadar bedel ödeyeceğinin bilinmesi açısından önem arz etmektedir.

Dış ticaret, ülkelerin ekonomik büyümesine katkı sağlamanın yanı sıra toplumsal refahın artmasına da olanak tanımaktadır. Döviz kuru oynaklığı, uluslararası ticaretin artması ve ekonomilerin birbirine bağımlı hale gelmesiyle birlikte firmaların ihracat performansını etkileyerek firmalar için yönetimsel stratejiler belirlemeleri açısından önemli bir faktörlerdür. Döviz kurundaki ani dalgalanmalar, dış ticaret yoluyla elde edilmesi planlanan kârların azalabileceği endişesini doğurarak riskten kaçınan ihracatçıları olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle, döviz kuru belirsizliğinin arttığı dönemlerde ticaret hacimlerinde azalma olacağı öngörülmektedir (Kasman, 2003). Döviz kurlarındaki ani değişikliklerin artması sonucunda dış ticaretin azalacağı yönünde yapılan araştırmalar olduğu gibi, bu durumun dış ticaretin artmasına katkıda bulunacağını söyleyen araştırmalar da vardır. Döviz kuru belirsizliğinin dış ticareti azaltacağını düşünen araştırmalar, firmaların riskten kaçındıklarını bu nedenle dış ticaret yapmaktan çekindikleri görüşüne dayanmaktadır (Saatçioğlu ve Karaca 2004). Literatürde yer alan bazı teorik çalışmalar, firmaların riskten kaçınma davranışının dış ticaret üzerindeki etkisinin net olmadığını ortaya koymuştur. Döviz kuru dalgalanmalarının ihracat üzerindeki etkisi, firmaların riskten kaçınma düzeyine bağlı olarak değişebilmektedir. Döviz kuru belirsizliği, risk algısına göre farklı etkiler yaratabilir; eğer bir firma yüksek düzeyde riskten kaçınıyorsa, gelirini korumak adına daha fazla ihracat yapmayı tercih edebilir buna gelir etkisi denilmektedir. Ancak düşük risk algısı olan firmalar döviz kuru belirsizliğinde iç pazara yönelerek ihracatı azaltabilir buna da ikame etkisi denilmektedir (De Grauwe, 1988).

Gerek ülkemizde gerekse Dünyada pandemi ile birlikte döviz kuru belirsizliği mevcuttur. Kayseri Demir ve Demir Dışı Metaller, Mobilya, Kağıt ve Orman Ürünleri, Çelik, Tekstil ve Hammaddeleri, İklimlendirme Sanayi, Makine Aksamları, Çimento Cam Seramik ve Toprak Ürünleri, Otomotiv Endüstrisi, Hazır Giyim ve Konfeksiyonda artış yaşanırken Elektrik Elektronik, Kimyevi madde ve mamulleri, Madencilik Ürünleri, Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri sektörlerinde ihracat potansiyeline sahiptir. Bu firmaların büyük bir kısmı Serbest Bölgede faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Son yıllarda yaşanan artan döviz kuru karşısında Kayseri ilinde dış ticaret yapan firmaların nasıl etkilendikleri döviz kuru belirsizliği ile dış ticaret arasındaki ilişkinin araştırılması önem arz etmektedir (www.kayserito.org.tr). Kayseri, Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir konuma sahiptir. İpek Yolu üzerinde yer alması ve Türkiye'nin coğrafi merkezinde bulunması, ulaşılabilirlik açısından stratejik bir avantaj sağlamaktadır.

Kayseri Serbest Bölgesi, 7 Milyon m2ye yakın brüt alanına sahip olması nedeniyle Türkiye'nin serbest bölgeleri içerisinde en büyük yüzölçümüne sahip, aynı zaman kullanıma açabileceği 1 Milyon m2ye yakın arka genişleme bölgesi ile birlikte alt yapı yatırımlarının devam ettiği, yeni yatırımcılar için de yeni fırsatlar yaratacak önemli bir ticaret merkezidir. Bu nedenle Bölgede üretim ve alım-satım faaliyet ruhsatı sahibi firmaların sayısı her geçen gün artmaya devam etmektedir. Kayseri Serbest Bölgesinde 161'i yerli, 11'i yabancı, kalan diğer 11'i ise yerli-yabancı ortaklığı olmak üzere 183 firma faaliyet yapmaktadır. Kayseri Serbest Bölgesi bu hali ile 2022 yılı içerisinde 9 Milyar USD seviyesinde bir ticaret hacmine ulaştırmıştır (https://www.kayser.com.tr/). Kayseri Organize Sanayi Bölgesi ise, 22 milyon m2 alana sahip 1179 fabrikayı barındırmaktadır. Ambalaj-plastik, boya-kimya-temizlik ürünleri, elektrik-elektronik, ev eşyaları-elektrikli ev aletleri, gıda, inşaat yapı malzemeleri, kağıt-baskı ve reklam, makine, metal ürünler, mobilya-ahşap ürünler, otomotiv yan sanayi ve tekstil sektörleri bölgede faaliyet yapmaktadır (https://www.kayseriosb.org/). Kayseri'de hem serbest bölgenin hem de organize sanayi bölgelerinin bulunması, imalat sektörünün gelişimini desteklemekte ve özellikle dış ticaretin artmasına katkıda bulunmaktadır. Bu unsurlar, Kayseri'yi ticaret açısından avantajlı bir il haline getirmektedir.

Çalışmanın hedefi, Kayseri ili Türkiye dış ticareti için bu kadar önemli bir konumdayken halihazırdaki yatırımcıların mevcudiyetini koruması, yeni yatırımların çekilmesi, yabancı yatırımcıların da yatırımlarını alıp gitmemesi amacıyla döviz kuru oynaklığından etkileri araştırılarak çözüm önerileri üretmektir. Bu çalışmanın sonuçlarının, Kayseri'de dış ticaret yapan firmalar için yol gösterici nitelikte olacağı öngörülmektedir.

Araştırma Hipotezi:

H1: döviz kurundaki dalgalanmaların firmaların ihracat yapma nedenleri üzerinde etkisi vardır.

H2: döviz kurundaki dalgalanmaların firmaların ithalat yapma nedenleri üzerinde etkisi vardır.

Bu hipotezler araştırma ve geliştirme aşamasında dikkat edeceğimiz önemli hususlardır.

Elde edilen sonuçlar ışığında Kayseri ilinde ihracat yapan firmalardan elde edilen bulguların Kayseri için taşıdığı önem yorumlanacak diğer ilerde dış ticaret faaliyeti yapan firmalar için önerilerde bulunularak proje sonuçlandırılacaktır.

1. LİTERATÜR ÖZETİ

Döviz kuru oynaklığının uluslararası ticaret ve ekonomi üzerindeki etkisi, özellikle ampirik olarak ele alınan bir konudur. Literatürdeki ampirik çalışmaların büyük bir kısmı gelişmiş ülkeler üzerine odaklanmıştır. Ancak, son yıllarda pandeminin ve küresel ekonomik krizin etkisiyle döviz kuru belirsizliği dünya genelinde yaygın bir sorun haline gelmiş olmasına rağmen, gelişmekte olan ülkelerde döviz kurlarının belirsizliği ile dış ticaret arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar oldukça sınırlıdır.

Literatürde yer alan Türkiye için yapılmış olan çalışmalara bakıldığında Acaravcı ve Öztürk 2003 yılında yaptıkları çalışmalarında Türkiye'nin 1989-2002 yılları arasında döviz kurunun belirsizliği karşısında ihracatın nasıl etkilediğini tespit etmek için nedensellik ve eşbütünleşme testleri yapmıştır. Sonuç olarak döviz kurundaki belirsizlik reel ihracatı negatif yönde etkilediğini bulmuşlardır.

Saatçioğlu ve Karaca 2004 yılındaki çalışmalarında 1981- 2001 dönemleri için Türkiye'de değişen döviz kurlarının ihracatı etkileyip etkilemediğini tespit etmek için Johansen eşbütünleşme testi ve hata düzeltme modeli kullanmışlardır. Analiz bulguları sonucunda Türkiye'de döviz kurunun belirsiz olması uzun ve kısa dönemde ihracatı olumsuz yönde etkilediği bulunmuştur.

Yamak ve Korkmaz 2005 yılında reel döviz kurunda meydana gelen değişikliklerin 1995:1-2004:4 dönemine ait veriler kullanılarak Türkiye ekonomisinde dış ticaret dengesine etkisini farklı mal grupları açısından incelemek için modern zaman serisi teknikleri kullanmışlardır. Sonuç olarak, reel döviz kuru ve dış ticaret dengesi arasında uzun dönemli bir ilişkinin olmadığı bulunmuştur. Kısa dönemde ise bu ilişkinin ağırlıklı olarak sermaye malları ticareti tarafından şekillendiği belirlenmiştir.

Gül ve Ekinci 2006 yılında yaptıkları çalışmalarında Türkiye'nin 1990-2006 dönemi nedensellik ve eşbütünleşme testleri yaparak reel döviz kuru ile ihracat ve ithalat arasında bulunan nedensellik ilişkisinin, ihracat ve ithalattan reel döviz kuruna doğru tek yönlü bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.

Köse, Ay ve Topallı 2008 yılında Türkiye için 1995-2008 dönemini kapsayan nedensellik ve eşbütünleşme testleri ile bir çalışma yapmıştır. Sonuç olarak reel döviz kurunun oynaklığı Türkiye ihracatını hem uzun hem de kısa dönemde negatif olarak etkilemektedir.

Tarı ve Yıldırım 2009 yılındaki çalışmalarında, Türkiye'de döviz kuru belirsizliği ile ihracat hacmi arasındaki ilişkiyi 1989 ve 2007 dönemine ait üç aylık veriler kullanılarak birim kök analizi ve eşbütünleşme analizi gerçekleştirilmiştir. Ampirik bulgular, uzun dönemde döviz kurundaki belirsizlik ihracat hacmi üzerinde olumsuz bir etkiye neden olurken, kısa dönemde ise döviz kuru belirsizliğinin ihracat hacmi üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığını göstermektedir.

Ordu 2013 yılında, 1989–2012 dönemi boyunca Türkiye'nin dış ticaret açığının döviz kurlarındaki değişimlere duyarlılığı, Augmented Dickey-Fuller (ADF) testi kullanılarak analiz edilmiştir. Seriler arasındaki nedensellik ilişkisi ise Granger nedensellik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırmalar, uzun devalüasyon dönemlerine rağmen Türkiye'nin dış ticaret açığının artış eğilimi gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu bulgular, döviz kuru politikalarının dış ticaret dengesine olumlu bir katkı sağlamadığını göstermektedir. Ayrıca, döviz kurlarındaki değişikliklerin Türkiye'nin dış ticaret hacmi üzerinde beklenen etkiyi yaratmadığı görülmektedir. İthalattaki hızlı artışın, iç piyasadaki yüksek talebe bağlı olduğu belirtilirken, ihracattaki artışın ise dış pazarların genişlemesi ve bu pazarlardaki ekonomik büyüme ile bağlantılı olduğu vurgulanmaktadır.

Kızıldere, Kabadayı, Emsen 2014 yılında 1980-2010 dönemi için Türkiye dış ticaretini etkileyen faktörler ve özellikle döviz kurunun dış ticaret üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Sonuç olarak Türkiye'nin dış ticaretinin döviz kurlarından etkilenmediğini tespit etmişlerdir.

Özsağlam 2016, dış ticaret firmalarında döviz kuru riskini İzmir ili özelinde anket yöntemi ile ölçerek bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Anketin gönderildiği 672 firmadan 158 işletmenin anketi cevapladığı ancak 129 işletme verinin kullanılabilir olmasından dolayı bu veriler üzerinde değerlendirme yapmıştır. Sonuç olarak dış ticaret yapan firmaların döviz kuru riskinden etkilendikleri ve yeterince korunmadıkları tespit edilmiştir.

Güven 2018 yılında Ankara ilinde faaliyet gösteren farklı sektörlerde ihracat yapan firmaların döviz kuru riskine karşın uyguladıkları politikaların incelendiği bir araştırma gerçekleştirmiştir. Haziran 2018-Eylül 2018 döneminde 51 firma ile gerçekleştirilen anket ve yüz yüze görüşmeler sonucu, firmaların döviz kuru riskini bir tehdit olarak algıladıkları, ancak orta vadede bu riskin azalacağına dair bir beklenti içinde oldukları tespit edilmiştir.

Yaşar ve Küpçü 2020 yılında döviz kuru değişimlerinin Türkiye'deki firmaların ihracat performansına olan etkisini araştırmak amacıyla 2005–2016 yılları arasında 68 adet firmaya panel veri analizi yapmıştır. Reel döviz kurundaki artışın, ulusal piyasalardaki mal ve hizmetlerin ihracat pazarlarında döviz bazında pahalı hale gelmesine ve rekabet avantajını ortadan kaldırarak ihracatın azalmasına yol açtığını bulmuştur.

Yapılan çalışmaların büyük bir kısmında ekonometrik analizlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışma, kullanılacak yöntem itibarıyla literatürdeki diğer çalışmalardan ayrışmakta ve belirli bir bölgeye odaklanması nedeniyle özgün nitelikte olup, literatüre önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir. Kayseri'de dış ticaret yapan firmalara uygulanacak anket aracılığıyla elde edilecek veriler, firmaların döviz kuru riskinden ne ölçüde etkilendiklerinin tespit edilmesine olanak tanıyacaktır.

3. YÖNTEM

3.1 Araştırmanın Örneklemi

Bu çalışmada, Kayseri ilindeki Organize Sanayi Bölgesi ve Serbest Bölge'de dış ticaret faaliyeti yapan firmalardan en uygun örneklem büyüklüğü hesaplanarak tespit edilecek firmalara bir anket uygulaması yapılacak olup veriler SPSS 24.0 programından yararlanılarak analiz gerçekleştirilecektir. Kayseri Organize Sanayi Bölgesi 22 milyon m2 alana sahip 1179 fabrikayı barındırmaktadır. Ambalaj-plastik, boya-kimya-temizlik ürünleri, elektrik-elektronik, ev eşyaları-elektrikli ev aletleri, gıda, inşaat yapı malzemeleri, kağıt-baskı ve reklam, makine, metal ürünler, mobilya-ahşap ürünler, otomotiv yan sanayi ve tekstil sektörleri bölgede faaliyet yapmaktadır (https://www.kayseriosb.org/). Araştırmada yer alması düşünülen firmaların bazıları da Kayseri Serbest Bölgesinden seçilecektir. Organize Sanayi Bölgesi ile komşu olan Serbest Bölgenin Havalimanına uzaklığı yaklaşık 15 Km'dir. Kayseri Serbest Bölgesi 1998 yılında 6.905.000 m²'lik düz bir arazi üzerinde faaliyete başlamıştır. Bölge demiryolu yükleme boşaltma rampasına 900 mt, Uluslararası karayoluna 600 mt. uzaklıkta bulunmasından dolayı dış ticaret için çok önemli bir lojistik konuma sahiptir. Türkiye'nin en geniş Serbest Bölge (6.905.000m²) alanına sahip olan bölge aynı zamanda 22.00$/m²'lik arsa satış fiyatı ile de yatırım yapmaya en uygun bölgedir (https://www.kayser.com.tr/).

Nicel bir özellik taşıyan bu araştırmanın ana kütlesini Kayseri ilinde dış ticaret yapan firmalar oluşturmaktadır. Anket sorularımıza cevap verecek kişilerin gerçekten rastgele bir örnek olmaması için araştırmaya kısıtlar getirilmiştir. Araştırmanın kısıtları Kayseri'de 2022 yılı ve 2023 yılında ilk 4 ayında dış ticaret yapılan ilk 5 sektörde faaliyette bulunan firmalar seçilmiştir. Bu sektörler mobilya imalatı, ev aletleri imalatı, diğer elektronik ve elektrik telleri ve kablolarının İmalatı, başka yerde sınıflandırılmamış diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı ve değerli ana metaller ve diğer demir dışı metallerin imalatı yapılan firmalar kavramsal modeli oluşturmaktadır (www.tuik.gov.tr).

3.2 Veri Toplama Yöntemi

Bu araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Katılımcılara anket yöneltilmesi için öncelikle Kayseri Üniversitesinden etik kurul raporu alınmıştır. Çalışmada araştırma yönteminin anket yöntemi olarak seçilmesinin nedeni, bilgi toplamak ve biriktirmenin en ekonomik bir yolu olmasındandır. Anket yöntemi, hem nicel hem de nitel ölçümler ve analizler yapmaya olanak tanır. Özellikle yatırım, üretim, tüketim, gelir, ücret, maaş, harcama, hane halkı, işletme, istihdam ve işsizlik gibi nicel verilerin yanı sıra; zeka, başarı, hoşgörü, vatanseverlik, memnuniyet, beklenti, stres, tükenmişlik, taciz ve mobbing gibi nitel özellikler de anket yöntemi ile araştırılmaktadır (Arıkan, 2018:98). Ankette sorulacak soruların hazırlanması için ilk önce literatürde daha önce yapılan çalışmalar araştırılmıştır. Benzer araştırmalarda genellikle analiz yöntemi olarak ekonometrik analiz yapıldığı tespit edilmiştir.

Süre ve maliyet avantajlarının olmasından dolayı öncelikle hem Serbest Bölge Genel Müdürlüğünden hem de Organize Sanayi Bölge Müdürlüğünden mail adresleri temin edilerek "Google Forms" aracılığı ile oluşturulan çevrimiçi anket çalışması yapılmıştır. Ancak belirlenen sürede mail adresinin yanlış olması ya da firmaların çevrimiçi ankete cevap vermemesinden dolayı yüz yüze anket yöntemi uygulanmıştır. Anket formunda toplamda 33 soru bulunmakta ve üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerine ve faaliyet konularına yönelik sorular, ikinci bölümde ihracat yaparken karşılaştığı sorunlar ve ihracat beklentileri üçüncü bölümde ise döviz kuru yükselmesinden dolayı dış ticaretimiz açısından karşılaştığı sorunlar ve gelecek beklentilerine ilişkin sorular bulunmaktadır.

3.2 Verilerin Analizi

Verilerin analizi ve araştırma hipotezlerinin test edilmesi sürecinde, keşifsel ve doğrulayıcı faktör analizi ve basit doğrusal regresyon analizleri kullanılmıştır. Analiz sürecinde SPSS 24.0 programı kullanılmıştır

4. BULGULAR VE ANALİZ SONUÇLARI

4.1. Araştırmaya katılan katılımcıların özellikleri

Anket sonuçlarından elde edilen tablolar, işletmelerin kuruluş yılları, hukuki yapıları, faaliyet alanları, dış ticaret yapma türleri, ve çeşitli dış ticaret sorunlarına ilişkin değerlendirmelerini içeren bir veri seti sunmaktadır. Veriler, işletmelerin geçmiş ve mevcut durumları hakkında bilgi vermekte ve gelecekteki beklentilerini değerlendirmektedir. Ankette katılımcıların özelliklerine ilişkin sorulardan çıkarılan sonuçlar aşağıdaki gibidir.

Araştırmaya katılan işletmelerden 2005 ve 2015 yılları, en fazla işletmenin kurulduğu yıllar olup, her iki yılda da 18 işletme (%8,6) kurulmuştur. 1968, 1977, 1989, 1999, ve 2013 yıllarında sadece 2 işletme kurulmuştur (%1,0). İşletmelerin genellikle 2000'li yıllarda yoğunlaştığı tespit edilmiştir, bu durum son dönemdeki ekonomik ve ticari büyümeyle ilişkilendirilebilir. Çalışmaya katılan işletmeler hukuki yapıları bakımından Limited Şirketler, 98 işletmeyle (%46,7) en yaygın hukuki yapı olarak öne çıkmaktadır. Ardından Anonim Şirketler (%36,7) ve Kollektif Şirketler (%13,3) de önemli bir paya sahiptir. Tek Şahıs İşletmeleri ise oldukça azdır (%3,3). Faaliyet alanları açısından Mobilya-Ahşap Ürünler sektörü, 70 işletme ile (%33,3) en yaygın faaliyet alanıdır ve bunu Makina sektörü (%10) ve Tekstil sektörü (%13,3) takip etmektedir.

İşletmelerin %56,7'si sadece ihracat yaparken, %43,3'ü hem ihracat hem de ithalat yapmaktadır. İşletmelerin %63,3'ü 12 yıl ve üzeri süredir dış ticaret yapmaktadır, bu da sektörün deneyimli bir yapıya sahip olduğunu gösterir. 0-5 yıl arası dış ticaret yapan işletmeler %16,7 ile nispeten azdır. İşletmelerin %31,4'ü ihracatın toplam satışlardaki payını %76-%100 olarak belirtmiştir. Bu, ihracatın birçok işletme için önemli bir gelir kaynağı olduğunu gösterir. İşletmelerin %81,4'ü ithalatın toplam satışlardaki payını %0-%25 arasında belirtmiştir.

4.2 Katılımcıların 2024 Yılı İhracat Beklentileri

AB Ülkeleri: İşletmelerin %30,5'i ihracatın artacağını belirtirken, %28,6'sı fikrinin olmadığını belirtmiştir. Bu, AB'ye yönelik karışık beklentilerin olduğunu gösterir.

Asya Ülkeleri: İşletmelerin %31,4'ü artış beklerken, %21,0'ı fikrinin olmadığını belirtmiştir.

Afrika Ülkeleri: %31,0'ı ihracatın artacağını, %31,9'u ise fikrinin olmadığını belirtmiştir.

Ortadoğu Ülkeleri: En yüksek artış beklentisi bu bölgede olup, %34,3 işletme ihracatın artacağını belirtmiştir.

Amerika Kıtası: %38,1'lik bir oranla artış bekleyen işletmeler dikkat çekicidir.

Uzakdoğu Ülkeleri: %48,6'sı fikrinin olmadığını belirtmiştir. Bu, Uzakdoğu pazarlarına ilişkin belirsizliği işaret eder.

Türk Cumhuriyetleri: %34,3'lük artış beklentisi ile dikkat çekmektedir.

Diğer Bölgeler: %37,6'sı fikrinin olmadığını belirtmiştir.

4.3 Katılımcıların İhracatta Döviz Kuru İle İlişkilendirilmiş Karşılaşılaştıkları Sorunlar

Döviz Kurları: %46,2'si döviz kurlarının olumsuz etkisine kesinlikle katıldığını belirtmiştir.

Enerji Maliyetleri: %44,8'i enerji maliyetlerinin yüksek olmasına katılmaktadır.

Finansman Maliyetleri: %53,3'ü yüksek finansman maliyetlerinden şikayetçidir.

Hammadde Fiyatları: %49,5'i yüksek hammadde ve ara malı fiyatlarının sorun olduğunu düşünmektedir.

Lojistik Maliyetleri: %44,3'ü lojistik maliyetlerinin yüksek olduğunu belirtmiştir.

Talep Düşüklüğü: %38,6'sı ihracat pazarlarında talebin düşük olmasını bir sorun olarak görmektedir.

Tanıtım Sorunları: %41,4'ü tanıtım sorunlarının var olduğunu belirtmiştir.

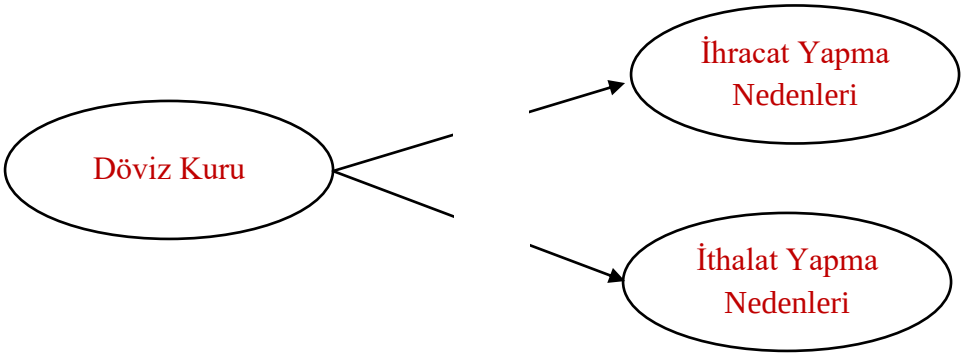
Teşviklerin Yetersizliği: %47,1'i teşviklerin yetersiz olduğunu belirtmiştir.

Rekabetçi Fiyatlar: %43,8'i rekabetçi fiyat sunulamamasının bir sorun olduğunu düşünmektedir.

Siyasi Engeller: %37,1'i siyasi engeller ve belirsizlikleri bir sorun olarak görmektedir.

4.4 Çalışmanın Kavramsal Modeli

Aşağıdaki şekilde, literatürdeki bilgiler doğrultusunda çalışmamızın hipotezleri belirlenmiş ve kavramsal modeli oluşturulmuştur.



4.5 Model Güvenirlilik ve Geçerlilik Sonuçları

Tablo 1: Modelin Güvenilirliği

	CR	AVE	Döviz	İhracat	İthalat
Döviz	0.753	0.531	**(0.729)**		
İhracat	0.847	0.521	0.475**	**(0.722)**	
İthalat	0.766	0.663	0.448*	0.417**	**(0.814)**

* P < 0,05. **Not**: Parantez içindeki değerler her bir faktörün ortalama açıkladıkları varyansın karekök değerleridir.

Tablo ’da her bir değişkenin bileşik güvenilirlik (CR) ve ortalama varyans açıklama (AVE) değerleri ayrı ayrı hesaplanmış ve sunulmuştur. Elde edilen bulgular, modeldeki tüm değişkenlerin CR değerlerinin 0,70'in, AVE değerlerinin ise 0,50'nin üzerinde olduğunu göstermektedir. Bu durum, modelin güvenilirlik ve geçerlilik bakımından yeterli olduğunu ifade etmektedir.

4.6 Basit Doğrusal Regresyon Sonuçları

Regresyon analizi, bir bağımlı değişkenin değerini bir veya daha fazla bağımsız değişken aracılığıyla tahmin etmeye imkân tanıyan bir yöntem olarak değerlendirilmektedir. Bu analiz, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisini ve bu etkinin yönünü belirlemeye yönelik bir yaklaşım sunar (İslamoğlu & Alnıaçık, 2016). Araştırma modelinde yer alan döviz kurunun ihracat ve ithalat üzerindeki etkilerini incelemek için basit doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Regresyon analizinin sonuçları Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: Döviz Kurunun İhracat ve İthalat Üzerindeki Etkisi

Hip.	Hipotez Diagramı	SRK	SH	T-değeri	R^2	Hipotez Sonuçları
H_1	**Döviz ⟶ İhracat**	**0,437***	**0,072**	**7,009**	**0,191**	**Desteklenmiştir**
H_2	**Döviz ⟶ İthalat**	**0,394***	**0,049**	**8,017**	**0,236**	**Desteklenmiştir**

Tablo ‘da sunulan basit doğrusal regresyon analizi sonuçlarına göre, döviz kurundaki dalgalanmaların ihracat yapma nedenleri (β = 0,437, SH = 0,072, p<0,05) ve ithalat yapma nedenleri (β = 0,394, SH = 0,049, p<0,05) üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Bu sonuçlar doğrultusunda, çalışmanın kavramsal modelinde yer alan H_1 ve H_2 hipotezleri desteklenmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kayseri ilinde 2024 Mayıs ayında öncelikle çevrimiçi ardından Haziran-Temmuz ve Ağustos dönemlerinde Serbest Bölgede ve Organize Sanayi Bölgesinde yüzyüze yapmış olduğumuz ankette 210 firma ile görüşmelerimiz sonucunda katılımcı firmalar daha çok ithalatta döviz kurundan etkilendiklerini ancak ihracatta satışlarında maliyet artışlarından etkilendiklerini bildirmişlerdir. Genel olarak, katılımcıların büyük çoğunluğu (%81.4) döviz kurlarının olumsuz etkisini ya kabul ediyor. Sadece %12.8'i döviz kurlarının olumsuz etkisine katılmadığını bildirmiştir. Bu sonuçlar, ihracat yapanların büyük bir kısmının döviz kurlarının iş süreçlerini olumsuz etkilediğini düşündüğünü gösteriyor.

Veriler, işletmelerin dış ticaret süreçlerinde karşılaştıkları çeşitli zorlukları ve bu zorluklara yönelik beklentilerini ortaya koymaktadır. Genel olarak, enerji, finansman, ve hammadde maliyetlerinin yüksek olması, dış ticaretin önündeki en büyük engeller olarak öne çıkmaktadır. İhracat yapılan bölgelerde belirsizlikler ve farklı beklentiler mevcuttur, özellikle AB ve Uzakdoğu ülkelerine yönelik ihracatta karışık görüşler hakimdir. İşletmelerin dış ticarette daha etkin olabilmesi için bu sorunların çözülmesi ve belirsizliklerin azaltılması önemlidir. 2024 Ağustos ayı TÜİK dış ticaret verilerine göre Türkiye'nin toplam ihracat rakamı 170 801 054 (bin dolar) olarak belirlenmiş ve bu rakam içerisinde Kayseri ilinde gerçekleşen ihracat rakamı 2 465 790 (bin dolar) olarak bildirilmiştir. 2023 yılında Kayseri ili ihracat rakamı 3 625 081 (bin dolar), 2022 yılında 3 911 950 (bin dolar) olarak belirtilmiştir (https://data.tuik.gov.tr). Son üç yılda ihracatın Kayseri ilinde giderek azalması yapmış olduğumuz çalışmayı doğrular niteliktedir.

Döviz kuru oynaklıkları, dış ticaret yapan firmalar ve ekonomi politika yapıcıları için önemli bir belirsizlik kaynağıdır. Bu durum, özellikle dövizle işlem yapan firmaların maliyetlerini ve rekabetçiliğini etkileyebilir. Firmaların ve politika yapıcıların döviz kuru oynaklıklarına karşı atabilecekleri adımlar şunlar olabilir:

1. Firmalar için Öneriler

a) Döviz Riskini Yönetme Stratejileri Geliştirmek: Hedging gibi riskten korunma yöntemleri kullanarak döviz kuru riskini azaltabilirler. Gelir ve giderleri aynı para biriminde tutarak doğal riskten korunma sağlayabilirler.

b) Çeşitlendirilmiş Pazar ve Ürün Stratejileri Uygulamak: Farklı ülkelerle ticaret yaparak ve farklı pazarlara açılarak tek bir dövize bağımlılığı azaltabilir. Hem iç hem de dış piyasalarda çeşitli ürün veya hizmet sunarak gelir kaynaklarını çeşitlendirmek de risk azaltıcı bir yöntemdir.

c) Ticaret partnerleriyle anlaşarak yerel para birimlerinde ticaret yapma imkânlarını araştırabilirler. Bu yöntem, döviz kuru oynaklığının etkilerini hafifletebilir.

d) Döviz kuru dalgalanmalarının olumsuz etkilerine karşı sağlam bir bilanço yönetimi, yeterli likidite ve nakit rezervleri oluşturmak önemlidir. Borçlanmayı optimize ederken, yabancı para cinsinden borçlanmadan kaçınmaya çalışmak döviz kuru risklerini minimize edebilir.

e) Dijital dönüşüm ve otomasyon yatırımları, verimlilik artışı sağlayarak döviz kuru dalgalanmalarından kaynaklanan maliyet artışlarını dengeleyebilir. Teknolojiye yatırım yaparak maliyet avantajı elde edebilirler.

2. Politika Yapıcılar için Öneriler

a) Merkez bankaları döviz rezervlerini stratejik şekilde yöneterek döviz piyasasında istikrar sağlayabilir. Aşırı oynaklığı kontrol altına almak için doğrudan müdahaleler veya döviz kuru bantları uygulanabilir.

b) Esnek kur rejimleri, piyasa dinamiklerine müdahale etmeden kurun kendiliğinden dengelenmesini sağlayabilir. Ancak, bunun için yeterli döviz rezervlerine sahip olunmalı ve dış şoklara karşı esnek bir ekonomi inşa edilmelidir.

c) İhracatçı firmalara, döviz kuru riskini yönetebilecekleri uygun maliyetli finansal araçlar sağlanabilir. Özellikle KOBİ'lere yönelik düşük faizli kredi ve teşvikler sunulabilir.

e) Enflasyonun kontrol altına alınması, döviz kurlarındaki dalgalanmayı azaltabilir. Ayrıca, döviz kurlarına yönelik uzun vadeli güven tesis etmek için sağlam makroekonomik politikalar izlenmelidir.

Bu stratejiler, firmaların ve politika yapıcıların döviz kuru oynaklıklarına karşı daha dayanıklı hale gelmelerini sağlayarak sürdürülebilir büyüme ve rekabet gücünü artırabilir.

KAYNAKLAR

Acaravcı, A. ve Öztürk İ., (2002-2003), "Döviz Kurundaki Değişkenliğin Türkiye İhracatı Üzerine Etkisi: Ampirik bir Çalışma". Review of Social, Economic and Business Studies, Vol. 2, page: 197-206.
Arıkan, R. (2018). Anket yöntemi üzerinde bir değerlendirme. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), 97-159.
De Grauwe, P. (1988) Exchange rate variability and the slowdown in the growth of international trade. IMF Staff Papers, 35 (1) March, pp.63-84.
Gül E. ve Ekinci A., (2006), "Türkiye'de Reel Döviz Kuru İle İhracat ve İthalat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1990-2006", Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 16, ss: 165-177.
Güven, S. (2018). *Döviz kuru dalgalanmalarının dış ticaret yapan firmalara etkisi: Ankara ilinde bir uygulama* (Doctoral dissertation, Yüksek lisans tezi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Ekonomi ve Finans Ana Bilim Dalı. Ankara).
İslamoğlu A.H. ve Alnıaçık, Ü. (2016). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, İstanbul: Beta Yayınları.
Kasman, A. (2003). Türkiye'de reel döviz kuru oynaklığı ve bunun ihracat üzerine etkisi: Sektörel bir analiz. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(2), 169-186.
Kızıldere, C. , Kabadayı, B. & Emsen, Ö. S. (2014). Dış Ticaretin Döviz Kuru Değişimlerine Duyarlılığı: Türkiye Üzerine Bir İnceleme. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi , (12)
Köse N., Ay A. ve Topallı, N., (2008), "Döviz Kuru Oynaklığının İhracata Etkisi: Türkiye Örneği (1995-2008)" Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10/2, ss: 25-45
Ordu, C. F. (2013). *Döviz kuru dış ticaret ilişkisi: Türkiye örneği* (Master's thesis, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
Özkul, G. ve Öztürk, A. (2019). Yapısal Kırılmalar Eşiğinde Döviz Kuru Oynaklığı ile Türkiye'nin Sektörel Dış Ticareti Arasındaki Etkileşimi. BAİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt: 19. Sayı: 4/Kış: 1069 -1095.
Saatçioğlu, C. & Karaca, O. (2004). Döviz Kuru Belirsizliğinin İhracata Etkisi: Türkiye Örneği . Doğuş Üniversitesi Dergisi , 5 (2) , 183-195 .
Yamak, R., & Korkmaz, A. (2005). Reel döviz kuru ve diş ticaret dengesi ilişkisi. *Istanbul University Econometrics and Statistics e-Journal*, (2), 16-38.
Yaşar, E., & Küpcü, O. (2020). Reel döviz kurunun firmaların ihracat performansına etkisi: Farklı sektörlerdeki firmalar üzerine ampirik bir inceleme. Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences, 6(3), 67-78.
Tarı, R., & Yıldırım, D. Ç. (2009). Döviz Kuru Belirsizliğinin İhracata Etkisi: Türkiye İçin Bir Uygulama. Yönetim Ve Ekonomi Dergisi, 16(2), 95-105.
Tezbasaran, A. (2008). Likert Tipi Ölçek Hazırlama Kılavuzu. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
Ural, A. ve Kiliç, İ. (2005). Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi. detay yayıncılık.
Yücel, F. (2006), Dış Ticaretin Belirleyicileri Üzerine Teorik Bir Yaklaşım, Sosyoekonomi, (2), 48-68.
Tekin, H. A. ve Balmumcu, Ö. (2018). Türkiye'de Son Dönem Döviz Kuru Gelişmelerinin Dış Ticaret Hacmine Etkileri. IV. International Caucasus Central Asia Foreign Trade And Logistics Congress. September, 7-8, Didim/Aydın.
https://www.kayseriosb.org/
https://www.kayserito.org.tr
https://www.tcmb.gov.tr
https://www.kayser.com.tr
https://www.tuik.gov.tr